



jména aktérů, nicméně je zjevné, že se inspirovala řadou skutečných postav (Havraj, Plojhar, Daniel). Na začátku románu uvádí, že „události popisované na příštích stránkách se staly, staly jinak nebo se nestaly vůbec. Podobnost postav se skutečnými osobnostmi není náhodná, žádná z postav však není věrnou podobenkou svého předobrazu. Příběh si vyžádal úpravu či zjednodušení některých místních nebo historických reálií.“ V závěru pak hovoří o svém studiu v rozmanitých archivech a o opoře, již měla v řadě historiků a archivářů. Například styl a obsah výslechových protokolů či situačních zpráv úředníků dohlížejících na církev, včetně mnohomluvnosti a tuposti zejména normalizačního diskurzu, autorka vystihla dokonale. Problematické se mi ovšem jeví právě vkládání zčásti fiktivních, zčásti věrohodných pramenů, aniž by bylo jasně rozlišeno to, co je „pravé“ a co je „smyšlené“.

Kniha je tak obtížná vlastně i pro historika; pro historika soudobých dějin se pak může jevit jako snůška plná faktických chyb a manipulací. Co si z ní ale odnesou laičtí čtenáři? Obraz nepochybně barvitý a silný, ovšem obraz, který záměrně smývá hranice žánru (a není postmoderní, protože se k jakémusi typu pramenů prostřednictvím citací hlásí), který obratně vytváří dojem historické věrohodnosti. Hrozí pak ovšem, že kniha bude působit i jako historický pramen, základní zdroj pro poučení doby — jímž ovšem není, stejně jako to nejsou historické filmy či seriály, nerespektující někdy, snad vědomě, snad nevědomě, právě ony hranice žánru, jak upozorňuje například Jiří Hanuš.<sup>5</sup> Proto bych uvítal, kdyby autorka v mediální pozornosti (kterou si svým literárním počinem nepochybně zaslouží) doplnila svou knihu jakýmsi „poznámkami pod čarou“, prostě hlubším historickým vysvětlením, studií.

A proto bych také rád znovu připomněl knihy Aleny Ježkové. Jsou to knihy, které se netají tím, že kněžím, řeholníkům a řeholnicím strani. Jsou to knihy, jež nemají poznámkový aparát. Ovšem netváří se jako něco, co nejsou, poctivě zůstávají na úrovni poučené a vnímavé publicistiky a nechávají promlouvat prameny i aktéry samotné. Jejich obraz řeholního života v těžkých dobách 20. století pokládám za mnohem přesnější než obraz, který nabídlá Kateřina Tučková, jejíž způsob „zpřístupňování historických témat veřejnosti“ je sice úspěšný, ale přinejmenším poněkud manipulující.

Jan Zdichynec

***Monasteria abolita. Osudy klášterních statků od 2. poloviny 18. do 2. poloviny 20. století. / Schicksale der Klostergüter seit der 2. Hälfte des 18. bis zur 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Želiv, 5.-7. října 2021\****

Různé aspekty klášterních dějin středověku, ale i „doby temna“, tj. 17. a první poloviny 18. století, ať již zkoumané z perspektivy historické, uměleckohistorické či dokonce

<sup>5</sup> Jiří HANUŠ, *Má Bohéma. Meze a možnosti historikova soudu*, *Historie — Otázky — Problémy* 9, 2017, č. 2, s. 72–80.

\* Tato práce vznikla za podpory projektu *Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě*, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16\_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj a řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

literárněvědné, od devadesátých let 20. století přitahují zájem badatelů i v České republice. Dokládá to například úspěšná řada konferencí *Monastica historia*, kterou jsem na stránkách tohoto časopisu již recenzoval, mnoho sborníků, monografií i časopiseckých statí. Doby pozdější, tj. josefínské rušení klášterů, 19. a první polovina 20. století, naopak zůstávají v monasteriologickém bádání poněkud stranou, odhlédneme-li například od studií Ondřeje Bastla, obecnějších úvah Tomáše Petráčka či recentní práce Michaely Žákové, věnované ústavům šlechticů. Zájem následně ožívá především v souvislosti s konfrontací řeholníků a řeholnic s totalitními režimy. Proto velmi pozitivně vnímám konferenci *Monasteria abolita*, chronologicky a tematicky vycházející právě z doby josefinismu a zaměřující se v poměrně originálním časovém vymezení na sekularizaci od 18. až do 20. věku. Název implikuje zaobírání se zejména klášterními statky, tj. v první řadě hospodařením ve sledovaných vlnách rušení, ovšem slovo „statek“ je vnímáno širěji, včetně statků duchovních, uměleckých či knižních. Jednotliví badatelé, jichž se do Želivi sjely z České republiky, Slovenska, Rakouska, Německa a Rumunska takřka čtyři desítky, se tudíž věnovali velmi pestrému spektru témat.

Konference proběhla v nádherných barokních prostorách želivské premonstrátské kanonie díky podpoře programu Interreg (Rakousko — Česká republika) a zorganizována byla zejména Jindrou Pavelkovou, odbornou pracovnící Moravské zemské knihovny. Dalšími pořadateli potom byli želivští premonstráti, diecézní archiv v Sankt Pöltenu a benediktinský klášter v Göttweigu. Vzhledem k počtu zájemců byl program nápaditě rozdělen na hlavní a doplňující referáty.

Čestné první místo jistě po zásluze náleželo Metě Niederkorn-Bruck (Universität Wien). Odbornice zejména na rukopisnou kulturu pozdního středověku upozornila, že rušení klášterů znamenalo ohrožení, často dokonce úplné rozprášení neocenitelných knihovnických fondů. Díky tištěným katalogům obchodníků s knihami však můžeme dodnes sledovat pohyb některých knih i rukopisů. Meta Niederkorn-Bruck se poté zaměřila na nedávno objevený katalog pozdně středověké knihovny kartuziánů z Aggsbachu. Jiří David (Masarykova univerzita) se věnoval pozoruhodné a kontroverzní osobnosti posledního opata cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou, Ottu Steinbachovi z Kranichsteinu († 1791), který de facto přispěl ke zrušení vlastního kláštera, později se zařadil mezi učené osvícence a velmi se zasloužil o výzkum především moravských dějin. Zajímavé je nicméně, že na začátku josefínských rušení sepsal také obhajobu mnišství, konstruovanou ovšem v osvícenském duchu, jež se snaží doložit přínos klášterů pro dobro státu i blaho lidstva. Marie Tošnerová (Masarykův ústav AV ČR) se věnovala posledním dnům existence benediktinského kláštera ve Svatém Janu pod Skalou, jak je zachytil ve své latinsky psané kronice svědek událostí, řeholník Celestýn Hostlovský. Autor této zprávy podnikl předběžnou sondu do bohatých pramenů cisterciáckého kláštera v Oseku, které odrážejí postoje řeholníků v době hrozícího rušení klášterů. Zatímco ze zápisů z konference cisterciáckých opatů konané ve Žďáru nad Sázavou v květnu 1781 vyplývá, že se představení hodlali před sekularizujícím státem společně bránit a obhajovat, podle pozdějších dokumentů zhruba v roce 1785 očividně rezignovali a soustředili se jen na udržení možného.

Patrick Fiska (Österreichische Akademie der Wissenschaften) se zaměřil na osudy kartuziánů v době josefínských rušení, s důrazem na kartouzu v Gamingu, přičemž



položil i obecnější otázku, jaké společenské důsledky mělo zrušení klášterů, dlouhodobě srostlých s jejich okolím. Jak se odrazilo v dalším životě řeholníků ze sekularizovaných domů, jakým způsobem byly zpřetrhány tradiční vazby? Marek Brčák (Univerzita Karlova) vylíčil vývoj česko-moravské kapucínské provincie v osvícenském období, strategie, díky nimž se podařilo zabránit zrušení zhruba poloviny z plánovaného počtu rušených konventů a průběh konkrétní sekularizace na příkladu domu v Českých Budějovicích. Kapucínů se ostatně dotýkala nejen přímá zeměpanská rozhodnutí, ale i zeměpanské dekrety, například zakazující žebrání, důležitý zdroj jejich obživy. I v případě tohoto řádu lze sledovat osudy jednotlivých kapucínů — řeholníci s kněžským svěcením našli uplatnění na farátech a jako vojenští kaplani, laičtí bratři potom často jako kostelníci. Příspěvek Gerharda Immlera (Bayerisches Hauptstaatsarchiv) se posunul v čase k období klášterních sekularizací za napoleonských válek, a to v prostoru bavorského Švábska. Zajímavým aspektem je rušení tamních klášterů, které měly v rámci systému Svaté říše římské zeměpanská práva. Jejich teritoria tedy bylo třeba vojensky obsadit a vyvstala i otázka, co s úředním aparátem těchto dosud samostatných státoprávních jednotek. Johann Pörnbacher (Bayerische Akademie der Wissenschaften) představil případ augustiniánů kanovníků z bavorského Rottenbuchu, kteří navzdory všem snahám kráčet s dobou (zřídili dokonce meteorologickou observatoř) pociťovali dobové nálady zaměřené proti klášterům a nakonec podlehli státům nařízené sekularizaci. Je patrné, že v sekularizačním procesu se jen málokdo ohlížel na představy a potřeby řeholníků; vzešli z něj například přízrakovitější diecézní kněží, ale docházelo i k tragédiím.

Tomáš Valeš (Ústav dějin umění AV ČR) a Štěpánka Grunová (Masarykova univerzita) přispěli s pozoruhodnou mikrosondou do osudů mobiliáře premonstrátské kanonie v Louce u Znojma na konci 18. století. Věnovali se také předmětům či uměleckým dílům z majetku zrušeného kláštera, které si uchovali jeho bývalí členové, jak můžeme sledovat například ve vzájemných testamentárních odkazech. V zastoupení byl přednesen příspěvek Martiny Bolom Kotari (Univerzita Hradec Králové) věnovaný zejména poválečným osudům areálu loucké kanonie — památka, navzdory degradaci a chátrání pokračujícím i po roce 1989, se částečně začleňuje do života města Znojma, ovšem vzhledem ke své rozlehlosti dosud není využívána úplně.

Druhý den jednání byl zasvěcen sekularizaci ženských klášterů. Zahájil jej příspěvek Jarmily Hlaváčkové (Historický ústav AV ČR), jenž detailně zacílil na několik měsíců v životě znojemských klarisek, které uplynuly mezi oznámením o zrušení kláštera a jejich odchodem. Dosud v klauzuru žijící sestry se v součinnosti se znojemskými františkány snažily nalézt vhodné ubytování či vykoupit vydražené předměty z kláštera, zkrátka vyrovnat se s tvrdými vládními požadavky. Lucie Heilandová (Národní knihovna ČR) popsala zrušení kláštera brněnských františkánek, průběh inventarizace jeho vybavení a jeho předávání voršilkám, jejichž charisma lépe odpovídalo josefínské době. Konečně Ondřej Bastl (Archiv hlavního města Prahy) se zabýval průběhem zrušení nejstaršího českého kláštera vůbec, komunity svatojiřských benediktinek, a osudy jeho nemovitého i movitého majetku, zvláště pak knihovny.

Nepřekvapí, že se vícero příspěvků věnovalo „sekularizaci před sekularizacemi“, tedy rušení jezuitských kolejí a rezidencí v roce 1773: Ondřej Hnilica (Masarykova univerzita) charakterizoval osudy staveb a mobiliáře telčského jezuitského domu,

Monika Bizoňová (Prešovská univerzita) zase působení jezuitů v Levoči a osudy jejich majetků po zániku tamní komunity. Igor Zmeták (Slezská univerzita v Opavě) se zabýval knihovnou trenčínských jezuitů, z níž byly cíleně vybírány knihy pro budínskou univerzitní knihovnu — klášter i se zbytkem knih potom převzali piaristé. Eva Márza (Univerzita Alba Iulia) analyzovala vliv sedmihradského biskupa Ignáce Batthyányho na osud jezuitské knihovny ze Sibiu, Andrea Márza (Univerzita Cluj — Napoca) si povšimla kulturních aktivit trinitářů z Alby Julie, jejichž budovy a knihy byly využity pro knihovnu téhož biskupa.

Celou konferencí prolínaly osudy klášterních knih a knihoven. Na konkrétní knižní fondy se zaměřil příspěvek Kateřiny Bobkové-Valentové (Historický ústav AV ČR), jež spolu s Hedvikou Kuchařovou (Královská kanonie premonstrátů na Strahově) hovořila o akvizicích ze zrušených klášterů, jež výrazně obohatily knihovnu premonstrátů v Nové Říši. Referentky si povšimly, podle jakých kritérií byly knihy vybírány, z jakých zrušených klášterů nejčastěji pocházely a nakolik nákupy především teologické literatury ovlivňovala proměňující se teologie osvěcenství. Jindra Pavelková zase sledovala knihovnu brněnského dominikánského konventu u sv. Michala v okamžiku jeho zrušení a transfer zejména teologické a filozofické literatury k rajhradským benediktinům. Marta Hradilová (Masarykův ústav AV ČR) analyzovala knižní soupisy týkající se knih chotěšovských premonstrátek, uložené zejména v archivu Národní knihovny. Pozoruhodný soubor literárních rukopisů 17. a 18. století představil Stanislav Petr (Masarykův ústav AV ČR): pocházejí z kláštera bosých karmelitek na pražské Malé Straně a podníceny učením zakladatelky řádu, Terezie z Ávily, formují zejména výrazný kontemplativní rozměr života tohoto společenství.

Stefan Smidt (Technische Universität Wien) přednesl mikrohistorickou sondu o spletených osudech bývalého klášterního panství Kleinmariazell, jež přešlo do státních a nakonec do soukromých rukou a sdílelo proměny okolní krajiny, ale i hospodářské procesy 19. století. Alena Bratková (Dolní Kounice) na případu sekularizace kláštera v Dolních Kounicích ukázala význam této památky pro lokální (nejen) katolickou komunitu. Ivana Kvetánová (Městský úřad ochrany pamiatok v Bratislave) sledovala osudy františkánského konventu na Katarínke, který byl využíván mimo jiné jako stavební lom, jehož inventář byl opakovaně vykraden, takže například tělesné pozůstatky zde pohřbených šlechticů musely být odvezeny na bezpečnější místa. Zajímavý byl i příspěvek Zdeňka Troupa (Český Krumlov), jenž se zamýšlel nad významem a využitím zrušených klášterů z pohledu dlouholetého správce takového objektu — všiml si příběhů lidí (tragického osudu posledního opata Bohumíra Bylanského) i objektů, jejichž role a využití se proměňovaly v době raného kapitalismu, v době, kdy se probouzel zájem o kulturní památky, za socialismu a po roce 1989.

Příspěvky posledního dne konference se věnovaly především moderním a soudobým dějinám. Martin Pola (Univerzita Karlova) a Michal Sklenář (Ústav pro studium totalitních režimů) analyzovali nakládání s majetkem českého a rakouského velkopřevorství maltézského řádu v první polovině 20. století — byť maltézští rytíři patřili k nejbohatším církevním institucím, i jejich jmění bylo ohroženo pozemkovou reformou a obecnými hospodářskými procesy moderní doby. Autoři sledovali strategii, skrze něž se řád snažil těmto procesům čelit, a také charakterizovali pramennou základnu k výzkumu klášterních statků v bouřlivých dobách 19. století. Pavel Dufek



(Národní archiv v Praze) se zabýval restitucemi majetků řeholních institucí zabavených nacistickým režimem v krátkém období let 1945–1948/1949. Kristina Uhlíková (Ústav dějin umění AV ČR) sledovala osecký klášter mezi květnem roku 1945, kdy byl konvent, osazený převážně německými řeholníky, se svými majetky postaven pod národní správu, až do akce K. Popsala komplikované snahy o třídění a záchranu bohatého mobiliáře, knihovny a archivu kláštera. Libor Šturm (Královská kanonie premonstrátů na Strahově) sledoval rozptýlení uměleckých sbírek strahovských premonstrátů po roce 1950, Bernhard Rameder (Benediktinerabtei Göttweig) potom osudy benediktinů z Göttweigu a jejich sbírek v době národního socialismu: cenné předměty se do kláštera podařilo navrátit až v padesátých letech. Eva Richterová (Moravská zemská knihovna) představila úředníky Státního úřadu pro věci církevní, zejména dva klíčové muže pověřené akcí VK (vyklízení klášterů), Františka Huba a Františka Knotta, způsob komunikace při daných událostech, ale zohlednila i lidský faktor (vzdělání, osobnosti úředníků).

Konečně Marek Krejčí (Center for Slavic Art Studies) se zaměřil na podíl „Charity“ při nakládání s majetky zrušených klášterů. Další příspěvky sledovaly zejména osudy uměleckých předmětů: Alena Piatrová (Slovenské národní múzeum) se zaměřila v širší perspektivě na osudy liturgických předmětů ze slovenských klášterů, soustředěných po akcích K a R do muzeí či skladu Slovenského náboženského fondu, ale také na situaci po roce 1990 v souvislosti s obnovou některých komunit a restitucemi. Jana Croy (Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze) charakterizovala církevní konfiskáty ve sbírkách muzea, jehož evidenci vede, Vladimír Olejník (Spišské biskupství) osudy spišského diecézního muzea ve Spišské Kapitule — Spišském Podhradí. Marek Pučálík (Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou) spolu s Terezou Rinešovou (Univerzita Karlova) nastínili osudy křížovníckých sbírek po roce 1950. Kulturní dědictví jasovských premonstrátů bylo ústředním bodem příspěvku Kataríny Nádaské (Bratislava), zatímco Eva Vodochoďská (Univerzita Hradec Králové) načrtla vývoj knihoven broumovského kláštera po roce 1950.

Vzhledem k počtu a rozmanitosti příspěvků se pořadatelé rozhodli vydat jen část referátů — i tak se lze jistě těšit na vytištění výstupů této neobyčejně inspirativní a tematicky široké konference, jež naplnily nejen referáty badatelů dlouhodobě se věnujících klášterním tématům, ale i první sondy do obrovského množství často nezpracovaných pramenů. Někdy jednání působilo snad příliš specializovaně až roztržštěně, zejména příspěvkům věnovaným jednomu klášteru či knihovně by jistě prospělo více nadhledu. Zajímavé by dále bylo sledovat danou problematiku třeba ve srovnání se sekularizacemi ve Francii a širší oblasti Německa. Cenné by bylo též přesněji uchopit pojem, právní stránku samotné „sekularizace“ — či rušení, konfiskace nebo sekvestrace, jeho vnímání z hlediska aktérů. Je zřejmé, že nacistický ani komunistický režim se nijak nezatežoval zdůvodněním svého postupu vůči klášterům, ale teoretičtější konceptualizace samotného procesu vyvlastnění klášterů by jistě byla přínosná. Výstupy tohoto jednání, nazírajícího procesy rušení v opravdu dlouhé časové perspektivě, spojující často odděleně vnímaná období, jistě k této konceptualizaci mohou přispět.